

INTERFAOL TA'LIMNI TASHKIL ETISH VOSITALARI: METODLAR VA STRATEGIYALAR

Yunusova Dilnoza Mametsharipovna¹, Jo'raqulov Faxriyor²

*Toshkent amaliy fanlar Unuversiteti katta o'qituvchisi
Toshkent amaliy fanlar universiteti Tarix 3-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Maqola interfaol ta'lim metodlari va strategiyalarini tarix fanida qo'llashning samaradorligini o'rganadi. Klaster, insert, aqliy hujum, debat va boshqa metodlar orqali o'quvchilarning bilimini rivojlantirish yo'llari tahlil qilinadi. Tarix ta'lim vositalari bilan uyg'unlik va amaliy qo'llanilishi ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: interfaol ta'lim, metodlar, strategiyalar, tarix ta'limi, tarixiy vositalar, dars samaradorligi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchilarning faolligini oshirish, mustaqil fikrlash va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Shu maqsadda interfaol ta'lim usullari keng qo'llaniladi. Interfaol ta'lim o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi muloqotni kuchaytiradi, tarix fanini o'rganishda esa tarixiy voqealarni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Zamonaviy ta'lim metodlarini takomillashtirish sohasida ham asosiy yo'nalishlardan biri interfaol ta'lim va tarbiya usullarini joriy qilishdan iborat.

Interfaol metod ta'lim bu – o'quvchilar hamda o'qituvchi o'rtasidagi faollikni oshirish orqali o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirishini faollashtirish, shaxsiy sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Interfaol metodlarni qo'llash dars samaradorligini oshirishga yordam beradi. Interfaol ta'limning asosiy vazifasi o'quvchilarga bilimni passiv qabul qilishdan ko'ra, uni amalda qo'llash, tahlil qilish va baholash imkonini berishdir²¹¹. Shu bilan birga, interfaol metodlar o'quvchilarni guruhda hamkorlik qilishga, muammolarni hal qilishga va o'z qarashlarini himoya qilishga o'rgatadi. Interfaol ta'limning asosiy mezonlari: norasmiy bahs-munozaralar o'tkazish, o'quv materialini erkin bayon etish va ifodalash imkoniyati, ma'ruzalar soni kamligi, lekin seminarlar soni ko'pligi, o'quvchilar tashabbus ko'rsatishlariga imkoniyatlar yaratilishi, kichik guruh, katta guruh, sinf jamoasi bo'lib ishlash uchun topshiriqlar berish, yozma ishlar bajarish va boshqa metodlardan iborat bo'lib, ular ta'lim-tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirishda o'ziga xos ahamiyatga ega.

Interfaol ta'lim nazariy jihatdan Vygotskiy, Dewey va Bruner kabi olimlarning pedagogik g'oyalariga tayangan²¹². Vygotskiy o'quvchi faoliyati va ijtimoiy muloqot orqali bilim rivojlanishini ta'kidlagan bo'lsa, Dewey tajriba va amaliy faoliyat orqali o'rganishning ahamiyatini ko'rsatgan. Bruner esa o'quvchining kognitiv qobiliyatini bosqichma-bosqich rivojlantirishni nazarda tutgan. Shu nazariy asoslar interfaol ta'limni tashkil etishda muhim yo'nalish sifatida xizmat qiladi. Bu masalada amerikalik psixolog va pedagog B.Blum bilish va emotsional sohalaridagi pedagogik maqsadlarning taksonomiyasini yaratgan. Uni Blum taksonomiyasi deb nomlanadi. Blum taksonomiyasi ta'lim maqsadlarini to'g'ri belgilashga yordam beradi. Maqsadlarga asoslanib, o'qituvchi o'quvchilar uchun vazifalarni shakllantiradi va baholash vositalarini tanlaydi²¹³. Taksonomiya yordamida o'qituvchi ta'limni tashkil etadi va o'quvchi nafaqat yangi bilimlarni oladi, balki ularni tahlil qilishni va hayotda qo'llashni o'rganadi. Blumning maqsadlar tizimi oddiydan murakkabgacha qurilgan. Eslab qolish va tushunish fikrlash va rivojlanishning eng past darajasiga, qo'llash va baholash – o'rtacha, tahlil qilish va yaratish fikrlashning yuqori darajasiga tegishli. Blumning fikriga ko'ra, o'qituvchining eng asosiy vazifalaridan biri o'quvchilardagi fikrlashning yuqori darajasiga erishishdir²¹⁴. Interfaol ta'limda bir

²¹¹ Abdullayev O. *Interfaol ta'lim metodlari va strategiyalari*. – Toshkent: O'zbekiston, 2020. – 58 b.

²¹² Johnson D.W., Johnson R.T. *Cooperative Learning in the Classroom*. – Boston: Allyn Bacon, 1999.

²¹³ Islomov T. *Pedagogik innovatsiyalar va tarix ta'limi*. – Toshkent: Fan, 2019. – 129 b.

²¹⁴ Sultonov B. *Zamonaviy ta'lim texnologiyalari*. – Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2018. – 65 b.

qator metodlar qo'llaniladi, ular o'quv jarayonini dinamik va qiziqarli qiladi. Quyida asosiy metodlar keltiriladi:

1. **Klaster** – ma'lumotlarni vizual tarzda guruhlash, ularni mavzular va asosiy fikrlar bo'yicha tizimlashtirish imkonini beradi. Tarix fanida voqealar, shaxslar va davrlarni o'rganishda samarali.
2. **Insert (belgilash usuli)** matnni o'qiyotganda o'quvchi muhim fikrlarni belgilar bilan ajratadi: "+" – yangi ma'lumot, "-" – tushunarsiz, "?" – qo'shimcha savol. Bu usul tarixiy hujjatlarni tahlil qilishda foydalidir.
3. **Aqliy hujum** – guruh a'zolari mavzu bo'yicha barcha fikrlarni tezda yozadi, muammolarni hal qilish va sabab-oqibat aloqalarini aniqlashda qo'llaniladi.
4. **Debat** – o'quvchilar o'rganilgan tarixiy masalalar bo'yicha qarama-qarshi pozitsiyalarni himoya qiladi. Bu metod tanqidiy fikrlash va bahslashish qobiliyatini rivojlantiradi.
5. **Baliq suyagi** – tarixiy voqealarni sabab va oqibatlari bilan tahlil qilish uchun ishlatiladi. Shu usul orqali o'quvchilar murakkab tarixiy jarayonlarni tizimli tushunadi.
6. **6x6x6 metodi** – o'quvchilar kichik guruhlarda 6 daqiqa ichida 6 fikrni ishlab chiqadi va 6 ta muhim natija chiqaradi. Bu tezkor tahlil va umumlashtirishni o'rgatadi²¹⁵.
7. **Guruhlarda ishlash** – tarixiy manbalarni tahlil qilish, muhokama qilish va taqdimot qilish jarayonida qo'llaniladi. O'quvchilar o'zaro fikr almashadi, bir-biridan o'rganadi va guruh ichidagi hamkorlikni rivojlantiradi.

Tarix darslarida interfaol metodlarni qo'llash uchun turli vositalar mavjud:

- Xaritalar bilan ishlash, tarixiy hududlarni vizual tarzda ko'rsatadi. Klaster va baliq suyagi metodlariga mos keladi.
- Tarixiy hujjatlar rasmiy hujjatlar, bayonotlar va kitoblar o'quvchilarga insert va debat metodlarida ishlash imkonini beradi.
- Multimedia vositalari video, prezentatsiya va interaktiv dasturlar tarixiy voqealarni jonli tarzda o'rgatadi.
- Virtual muzeylar va onlayn resurslar o'quvchilarga tarixiy eksponatlarni tanlash, tahlil qilish va muhokama qilish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytgach, interfaol ta'limni tashkil etish metod va strategiyalari o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini samarali rivojlantirishda muhim vositadir. Klaster, insert, aqliy hujum, debat, baliq suyagi va boshqa metodlar darslarni dinamik, qiziqarli va natijali qiladi. Tarix ta'limi vositalari bilan uyg'unlashgan interfaol strategiyalar o'quvchilarga tarixiy jarayonlarni tushunish, tahlil qilish va baholash imkonini beradi. Shu bilan birga, o'qituvchining metodik tayyorgarligi dars samaradorligini oshiradi va o'quvchilarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga hissa qo'shadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdullayev O. Interfaol ta'lim metodlari va strategiyalari. – Toshkent: O'zbekiston, 2020.
2. Islomov T. Pedagogik innovatsiyalar va tarix ta'limi. – Toshkent: Fan, 2019.
3. Sultonov B. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari. – Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2018.
4. Johnson D.W., Johnson R.T. Cooperative Learning in the Classroom. – Boston: Allyn Bacon, 1999.
5. Slavin R.E. Educational Psychology: Theory and Practice. – Boston: Allyn Bacon, 2003.
6. Tolipov O., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbqiqiy asoslari. – Toshkent: 2005.

²¹⁵ Tolipov O., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbqiqiy asoslari. -T.: 2005.